

Sveriges Läkarförbund

Arbetsliv & Juridik

Sjukhusläkarna har beretts tillfälle att yttra sig över remissen: *Ökad trygghet för visseblåsare, Statens offentliga utredningar SOU 2020:38 (Gem 2020/0148).*

Bakgrund:

Regeringen beslutade i maj 2019 med tilläggsdirektiv 16 april 2020 att utreda hur Europaparlamentets och rådets direktiv om skydd för personer som rapporterar om överträdelser av unionsrätten (EU:s unionsrätt - visseblåsardirektivet) ska genomföras i svensk rätt. Direktivet antogs i oktober 2019 och skall vara genomfört senast 17 december 2021.

Visseblåsare ska under vissa förutsättningar vara skyddade mot repressalier och att det inom både privat och offentlig sektor inrättas särskilda interna funktioner för rapportering (intern rapporteringskanal). Staterna ska också utse behöriga myndigheter för rapportering (extern rapporteringskanal).

Man föreslår i korthet:

- Inrätta ny lag om rapportering av missförhållanden (ersätter lag 2016:749 Lag om särskilt skydd mot repressalier för arbetstagare som slår larm om allvarliga missförhållanden). Den nya lagen ska gälla inom all privat och offentlig verksamhet.
- Den nya lagen är subsidiär befintlig EU-rätt
- I svensk rätt finns skydd för visseblåsare i bl.a. grundlagarna, anställningsskyddslagen, medbestämmandelagen och i rättspraxis. Den nya lagen ska inte inskränka det skydd som redan finns utan komplettera det.
- Visseblåsare ska inte göras ansvariga för överträdelse av sekretessklausul eller tystnadsplikt om det inte rör sig om kvalificerad tystnadsplikt (tystnadsplikten har företräde framför grundlagsfästa meddelarfriheten). Ej heller kunna göras ansvariga för anskaffandet av informationen.
- Rätt till skadestånd om visseblåsaren utsätts för repressalie. Skyddet omfattar även fysiska personer som bistår vid rapporteringen.
- Skyddet gäller för visseblåsare som rapporterar om missförhållanden som har ett allmänintresse. 1. Överträdelser av EU-rätten inom finans, miljö och dataskydd. 2. Svensk lagstiftning. 3. Inte omfattas av regelverk men har allmänintresse. Visseblåsarens egna förhållanden omfattas bara i undantagsfall.

- Skyddet gäller endast om visselblåsaren haft rimliga skäl att tro att informationen är sann, det vill säga skyddet gäller inte om man medvetet rapporterar falsk information.
- Visselblåsaren kan välja intern eller extern rapporteringskanal
- Samråd med arbetstagarorganisation ges ett särskilt skydd
- Arbetsgivare med 50 eller fler anställda ska inrätta intern rapporteringskanal och Arbetsmiljöverket ska utöva tillsyn
- Myndigheter för extern rapporteringskanal ex Läkemedelsverket, Försäkringskassan, Folkhälsomyndigheten men ex inte Socialstyrelsen.
- Rapporterna inom kanalerna ska bevaras i högst två år
- Uppgifter som kan identifiera visselblåsaren skyddas
- Statsbidrag som kan gå till arbetsmarknadens parter så att visselblåsare kan få information om lagens skydd.

Sjukhusläkarnas yttrande

Sjukhusläkarna tackar för möjligheten att kommentera remissen och **vi är allmänt positiva till förslagen.**

Sjukhusläkarna ser det som särskilt angeläget att visselblåsare ges ett särskilt skydd i lagstiftning. Vi har haft ett djupt engagemang sedan mer än ett årtionde där vår ingångspunkt i första hand är skyddet av tredje part i samhället. Några av de mer kända svenska skandalerna som tack vare visselblåsare kommit i dagens ljus är ex IB-affären, fången på fyren och Macchiarini, och några har lett till ny lagstiftning såsom Lex Bratt och Lex Sarah. Att visselblåsare även i ett internationellt perspektiv behöver skydd har exempelvis Panamadokumentet, Cambridge Analytica och Lux Leaks tydligt visat. Skyddet för tredje part förutsätter att visselblåsare vågar utöva sin kritik och ges ett särskilt skydd för repressalier väl värt sitt pris när det sker på bekostnad av intrång i exempelvis sekretess eller insamlande av data.

Direktivet som sådant är efterlängtat eftersom endast 10 av EU:s länder har skydd för visselblåsare i sin lagstiftning. Inom hälso- och sjukvårdsområdet ser Sjukhusläkarna en fördel i mångfald av utförare där begrepp som privat-, offentlig eller offentligfinansierad verksamhet ofta flyter samman. Vi välkomnar därför att den nya lagen inte bara skyddar anställda utan också egenföretagare, volontärer, praktikanter, aktieägare, leverantörer och tidigare anställda. I det nuvarande visselblåsarskyddet krävs allvarliga missförhållanden och det lägre kravet på enbart missförhållanden är en positiv utveckling.

Inrättandet av strukturer för rapportering tydliggör vikten av att missförhållanden rapporteras och likaså regleringen att man i vissa fall kan bryta mot andra regleringar såsom tystnadsplikt eller göras ansvariga för hur informationen anskaffats (tillgång till lokaler/IT-system).

Även om man i förslaget föreslår särskilda statliga medel för information, möjligheten att samråda med arbetstagarorganisation och utvidgat skydd även till de som ger stöd till visselblåsaren befarar Sjukhusläkarna att kraven med följsamhet till förhållandevis komplexa rapporteringskanaler kan stjälpa det tänkta visselblåsarskyddet. Meddelarskyddet gör det exempelvis möjligt att vissla till media utan att tvunget först rapportera internt.

Välfungerande visselblåsarsystem där anonymitet garanteras kan ge företagsledningen värdefull information men även om lagen ger skydd för repressalier ser Sjukhusläkarna en fara i att källan till kritiken ändå eftersöks om företaget själva utvecklar rapporteringskanalen. Vi hyser även viss oro för att lagen hos medelstora företag ses som ännu en byråkratisering då det inte inrättas nationella system för den interna rapporteringskanalen. Med andra ord ökade kostnader. Det finns exempelvis redan företag som erbjuder system för att efterleva lagförslagen <https://www.lantero.se>

Möjligheten att reglera vissa frågor i kollektivavtal ses positivt. Det saknas tyvärr möjlighet att upphäva en eventuell uppsägning som led i repressalie av visselblåsare.

Sjukhusläkarna

24 september 2020